

УДК 334.716:330.341.1

В.Л. Гура, здобувач
кафедри підприємництва
економічного факультету
Київського національного
університету імені Тараса
Шевченка

ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ ПОТЕНЦІАЛУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

У статті запропоновані пріоритетні напрями розвитку потенціалу конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств за рахунок усунення проблеми сезонності виробництва молока, будівництва сучасних фермерських господарств, контролю якості молочної продукції на усіх етапах її виробництва, використання ефективних технологій енергопостачання.

Ключові слова: потенціал конкурентоспроможності, молокопереробні підприємства, сезонність виробництва молока, фермерське господарство, контроль якості, когенерація.

In the article are suggested potential competitiveness priority directions of Ukrainian dairy enterprises by eliminating the milk production seasonality problem, construction of modern farms, dairy products quality control at all stages of production, using energy efficient technologies.

Key words: potential competitiveness, dairy enterprises, milk production seasonality, farming, quality control, cogeneration.

Вступ. В останні десятиріччя на роботу підприємств кожної галузі економіки активно впливає динамічне зовнішнє середовище, що проявляється у розвитку технологій, зміні потреб споживачів, загостренні конкуренції тощо. На сьогодні надзвичайно актуальною проблемою є розвиток конкурентоспроможності підприємств, оскільки набуває гостроти необхідність ефективної та швидкої інтеграції вітчизняної економіки до єдиного світового простору.

Молокопереробна галузь є однією з провідних у комплексі харчової промисловості та стратегічно важливою для України. Стан молокопереробної галузі та забезпечення населення країни молочними продуктами є одним з основних показників розвитку економіки та продовольчої безпеки.

Питанням формування, управління й оцінки потенціалу конкурентоспроможності підприємств присвячені роботи В. Базилевича, Л. Балабанової, І. Бузько, М. Вельгоша, А. Воронкової, В. Гавви, В. Гейця, Н. Гражевської, І. Дмитренко, Я. Жаліла, О. Канищенко, О. Ковтуна, Н. Краснокутської, Є. Лапіна, А. Мазараки, І. Мазур, О. Олексюк, І. Отенко, Є. Попова, В. Реутова, А. Старогіної, О. Федоніна, Г. Филюк, С. Чимшита, А. Шегди та інших.

Про актуальність сучасних проблем, які існують у молокопереробній галузі України, свідчить велика кількість наукових праць таких вчених, як Н. Белінської, І. Бобчука, Д. Вінничука, В. Вітвицького, О. Данилевської, М. Ільчука, І. Золотих, Н. Карачиної, М. Коржинського, Т. Мостенської, В. Пабата, П. Саблука, В. Чагаровського та інших.

Однак практично неопрацьованими залишилися питання реалізації потенціалу конкурентоспроможності підприємств, виявлення можливостей їх розвитку.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття пріоритетів розвитку потенціалу конкурентоспроможності молокопереробних підприємств України за умов мінливого зовнішнього середовища.

Результати. Рівень конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств на світовому ринку залишається досить низьким з різних причин, зокрема, через дефіцит якісної сировини, використання застарілих технологій виробництва, що призводять до неефективного використання трудових, матеріальних та енергетичних ресурсів. Загострення конкуренції серед молокопереробних підприємств, постійне зростання цін на весь асортиментний ряд молочної продукції, входження на національний ринок іноземних виробників, а також зниження купівельної спроможності населення призводить до витіснення невеликих підприємств та посилення процесів концентрації на ринку. Тому зосередимо увагу на найбільш важливих напрямках підвищення рівня конкурентоспроможності підприємств для реалізації їх потенціалу та забезпечення довготривалого функціонування в умовах ринкових перетворень. Адже сьогодні підприємство використовує свій потенціал для досягнення конкурентоспроможності. Потенціал конкурентоспроможності молокопереробних підприємств є сукупністю наявних ресурсів, можливостей та компетенцій для формування та реалізації конкурентних переваг.

Українська молокопереробна галузь потребує значних інвестицій для подальшого розвитку. Як зазначають експерти аналітичного центру «УкрАгроКонсалт» [5], наразі аграрний сектор стає одним з найбільш привабливих для інвестування. Така тенденція має загальносвітовий характер через подорожчання продуктів харчування та неврожай в країнах, які є найбільшими експортерами продовольства. Збільшення інвестиційної привабливості агропромислового комплексу є основним способом вирішення існуючих проблем у молокопереробній галузі. Однак велика кількість нереалізованих інвестиційних проектів у молокопереробній галузі та незначні обсяги залучених коштів свідчать про слабкість української фінансової системи через неможливість отримання кредитів під невисокі відсотки на довготривалий період та високі ризики, які пов'язані із регулюванням земельних відносин.

Унаслідок несприятливої для виробників ситуації із закупівельними цінами на молоко, які були і залишаються економічно не вигідними, за останні 10 років поголів'я корів в Україні зменшилося наполовину — до 2,5 млн. Зі скороченням поголів'я, скорочується і виробництво молока. У 2010 р. було вироблено близько 11 млн. тон, що майже на 350 тис. тон менше, ніж у 2009 р [1].

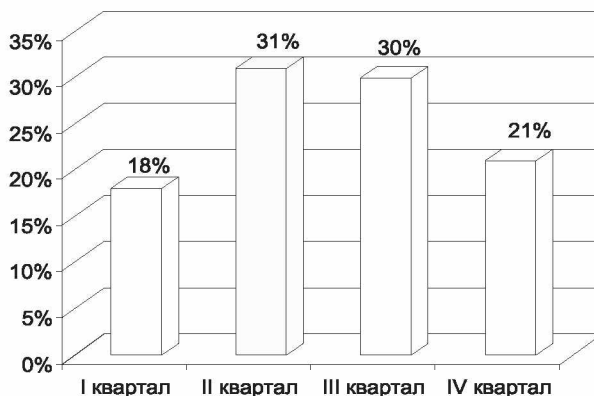

Рис. 1 Сезонність виробництва молока у 2010 р.

Джерело: розрахунки автора за даними Держкомстату [1].

Також в Україні є проблема сезонного коливання цін на молочну продукцію через нерівномірне виробництво молока протягом року (див. рис. 1).

Хоча виробляти більше молока взимку, коли його вартість є вищою, і менше влітку, коли ціна є нижчою, технологічно навчилися багато років назад. Свідченням цього є розвиток вітчизняного свинарства та птахівництва, які давно не залежать від сезонності виробництва, а рен-

табельність на підприємствах цих галузей стабільна. Сьогодні на переважній більшості українських свинокомплексів та бройлерних фабриках використовуються технології, які не відрізняються від тих, що застосовують на аналогічних підприємствах Європи і Америки [5]. Це дає можливість підприємствам випускати конкурентоспроможну продукцію у необхідних обсягах і відповідної якості.

У молочному тваринництві спостерігається зворотня ситуація: недотримання технологічних правил виробництва. На жаль, усвідомлення того, що однією з головних задач розвитку галузі є використання відповідних потребам ринку технологій, поки немає. При цьому молочне тваринництво об'єктивно є рентабельною галуззю і має всі умови для сталого розвитку практично на всій території України.

Як зазначає директор одного із українських молокозаводів Ю. Коротун [4], становище для переробників є настільки складним, що деякі молокопереробні підприємства виробляють «молоко без молока». Мається на увазі використання рослинного жиру, який ввозять із-за кордону, оскільки це є більш вигідно, ніж використання молочного жиру українського виробництва, через нижчі закупівельні ціни.

Загалом в Україні 20 % молока надходить від агропромислових підприємств, а решта 80 % — від приватних господарств [1]. На 2011 рік український уряд передбачив виділення виробникам молока 3 млрд. грн. для покращення ситуації. Поліпшення має виявитися в стабілізації чисельності поголів'я корів і у вирішенні інших проблем, зокрема, допомозі при будівництві нових ферм. Проте позитивного результату варто очікувати не раніше, ніж через 7 років [4]. Виробляють молоко переважно особисті селянські господарства та невеликі фермерські господарства. Вони не отримують від держави ніякої підтримки, тому дуже важливо знайти механізми для допомоги саме цим учасникам ринку. Необхідно гарантувати збут, розвивати інфраструктуру аграрного ринку, створювати кооперативи, які зможуть забезпечувати якість молока за рахунок проведення ветеринарного обслуговування корів, надання консультацій стосовно правильного догляду за худобою та раціонів годівлі. Адже молокопереробним підприємствам працювати з особистими селянськими господарствами дуже складно через їх велику кількість та невеликі обсяги молока, які вони пропонують. У такій ситуації пріоритетним напрямом розвитку має стати підтримка не лише великих виробників молока, а також і невеликих фермерських господарств та селян.

Наступним пріоритетним напрямом розвитку потенціалу конкурентоспроможності вітчизняних молокопереробних підприємств, на нашу думку, є контроль якості молочної продукції на усіх етапах її виробництва. Яскравим прикладом проведення такого контролю є Білоцерківський молочний комбінат (БМК). Комбінат, введений в експлуатацію у кінці 2007 р., будувався з дотриманням усіх останніх директив Євросоюзу по безпеці та якості. Підприємство оснащено новітнім устаткуванням від кращих європейських виробників, що дає можливість запроваджувати сучасні інноваційні технології виробництва молочної продукції та забезпечувати її якість і безпеку. На Білоцерківському молочному комбінаті запроваджена міжнародна система безпеки харчової продукції НАССР (Hazard analysis and critical control points — «Аналіз ризиків і критичних точок»), яка визнана однією з найбільш надійних у світі [7].

Також сьогодні молокопереробні підприємства через дефіцит якісного молока інвестують кошти у розвиток його виробництва, а саме будівництво сучасних молочних ферм. У майбутньому це дасть можливість забезпечити підприємства необхідною кількістю сировини. В Україні вже є приклади реалізації даної стратегії. Молочний комплекс ВАТ «Терезино», який знаходиться у Київській області, є фермою, що відповідає усім сучасним вимогам та стандартам молочно-

го скотарства. Господарство має майже 4 тис. га землі та молочнотоварну ферму, де безприв'язно утримують тисячу корів високопродуктивних молочних порід вітчизняної та закордонної селекції [6]. Взагалі, у зарубіжних країнах із розвитим молочним скотарством більшість корів утримують безприв'язно і доять у спеціальних залах. Поширення доїльних залів із сучасним обладнанням швидко прогресує. Так, у Нідерландах понад 96 % корів утримують безприв'язно і доять у залах, у США — близько 80 %, Німеччині — 70%. Безприв'язне утримання та доїння у залах знижує витрати праці до 1,5–2,0 люд.-год. на 1 ц молока (у 6–8 разів менше від середніх показників по Україні), зменшує і кількість захворювань корів маститами до рівня 2–3 %, дає можливість отримати високоякісне молоко, вести племінну роботу на належному рівні, створити комфортні умови праці оператору машинного доїння [3]. Основною перевагою цих технологій є те, що вони дають змогу автоматизувати процеси доїння, згодовування концентратів, зоотехнічного та ветеринарного обслуговування тварин.

Крім вище зазначених напрямів розвитку молокопереробної галузі України, ще одним пріоритетним напрямом є зниження собівартості виробництва молочної продукції для збереження попиту. Сьогодні ціни на молочні продукти зростають через високі закупівельні ціни на молоко, постійно зростають також ціни і на всі інші види ресурсів, які використовуються у процесі виготовлення кінцевого продукту. У зв'язку з цим необхідним завданням стає технічна реконструкція виробництва, що передбачає економію палива, електроенергії, води, поліпшення очищення стічних вод.

Для підприємств молокопереробної галузі характерним є те, що електрична та теплова енергія споживаються одночасно. При цьому електроенергію підприємства отримують від мереж енергопостачальних компаній, а теплова енергія — виробляється власними котельнями. Практично відсутня на сьогодні в Україні конкуренція серед генеруючих та енергорозподільних підприємств призводить до відсутності мотивації до скорочення витрат при виробництві, транспортуванні та постачанні електроенергії кінцевим споживачам, тобто молокопереробним підприємствам, що викликає постійне зростання цін на енергоносії та негативно впливає на собівартість молочної продукції.

Для суттєвого зниження енергоємності та, відповідно, собівартості молочної продукції необхідна альтернативна більш ефективна технологія енергопостачання. Сьогодні найбільш ефективною технологією виробництва електричної та теплової енергії з органічного палива є когенерація і тригенерація. Суть нового підходу до енергопостачання на молокопереробні підприємства — використання когенераційних технологій та технологій тригенерації для власного комбінованого виробництва дешевої електроенергії, теплової енергії при спаленні природного газу з максимальною ефективністю. Завдяки власній когенераційній електростанції молокопереробне підприємство може отримати наступні конкурентні переваги:

- більш ефективно використовувати високовартісне паливо, яке спалюється;
- можливість отримання дешевої електроенергії для потреб молокопереробного підприємства;
- зниження рівня викидів шкідливих речовин та парникових газів тощо.

Однією з головних переваг запровадження когенерації є підвищення надійності енергозбереження. Ціна безперебійного електропостачання достатньо висока: відсутність, або раптове відключення електроенергії призводить до недоотримання прибутку, а, можливо, збитків і втрату ділової репутації через несвоєчасне виконання замовлення на виробництво молочної продукції. Аварійні відключення можуть стати причиною виходу з ладу високо вартісного обладнання, втрати сировини, а також псування готової продукції.

В Україні є молокопереробні підприємства, де вже працюють когенераційні установки: молокозавод «Рогань» у Харкові, підприємство «Фані» у Павлограді Дніпропетровської області, розроблені проекти з використанням тригенерації для Донецького молокозаводу та інших вітчизняних молокопереробних заводів і сиркомбінатів [2].

Висновки. Орієнтація на вище зазначені пріоритети розвитку потенціалу конкурентоспроможності молокопереробних підприємств України в умовах мінливого зовнішнього середовища сприятиме покращенню ситуації у галузі в цілому, оскільки в перспективі існує проблема приходу на ринок іноземних транснаціональних компаній, які в майбутньому зможуть витіснити з ринку вітчизняних виробників. Сьогодні в Україні вже активно працюють чотири французькі, дві російські мультинаціональні компанії. Такий стан справ можна покращити за рахунок будівництва сучасних вітчизняних молокопереробних підприємств, а також ферм з вирощування худоби та виробництва якісного молока. Головними умовами при цьому є дотримання технологій з виробництва та переробки молока, вирощування та утримання корів, зберігання кормів, налагодження механізму закупівлі та доставки молока.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державний Комітет Статистики України // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
2. Іванько А.А. Предпосылки внедрения когенерации на молокоперерабатывающих предприятиях / А.А. Іванько // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.cogeneration.com.ua/ru/analytics/fields/dairy/>
3. Козаченко Л. Молочна галузь України. Проблеми і пропозиції з покращання стану / Л. Козаченко // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.agroconf.org>
4. Лащенко О. Чи врятують фінансові вливання молочну галузь України? / О. Лащенко, М. Набока // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.radiosvoboda.org/content/article/3546676.htm>
5. Сайт ООО «ИНФАГРО» // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.infagro.com.ua
6. Федорчук А. Проблемы и перспективы украинского молока / А. Федорчук // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: — <http://www.zn.ua/2000/3993/66768/>
7. Яковенко Л. Шляхи підвищення конкурентоспроможності вітчизняної молочної промисловості у контексті вступу України до СОТ / Л. Яковенко // Молочна промисловість. — 2008. — №2(45) — С. 28-29.

victoria_gura@mail.ru

Надійшла до редколегії 15.04.2011 р.